

УДК 347.97/99 (477).001.73

В. В. Долежан

СУДОВА РЕФОРМА І РАЦІОНАЛІЗАЦІЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Не черговому етапі судової реформи в Україні, який ознаменувався прийняттям чинного Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [1], було вирішено низку невідкладних завдань оптимізації судової влади і судової системи. Одним з них була раціоналізація судової системи (системи судів).

У найпростішому розумінні судова система може розглядатись як сукупність судів, які існують у державі. Проте обмежуватися таким поглядом не можна. При визначенні будь-якої системи не можна забувати, що вона являє собою не просто сукупність, а «сукупність яких-небудь елементів, одиниць, частин, об'єднаних за спільною ознакою, призначенням» [2, с. 286]. Отже, наявність системи судів обумовлена тим, що вона об'єднує елементи, для яких такою ознакою і водночас призначенням є здійснення судочинства.

Об'єднуючим чинником системи є її структурованість. Саме структура системи обумовлює «внутрішню будову і зв'язок окремих частин чого-небудь» [3, с. 865].

Досконалість структури судів є важливою умовою функціонування судової системи, виконання завдань, покладених на них статтею 2 зазначеного Закону.

Формування досконалої структури судів загальної юрисдикції закликає забезпечити:

- єдність судової системи;
- уніфікацію підходів до застосування судами законодавства і додержання законності при розгляді справ;
- належні умови для звернення громадян і юридичних осіб до суду по цивільних, господарських і адміністративних справах;
- належні умови для розгляду у розумні строки кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення;

— безперешкодне оскарження у порядку, встановленому законом, судових рішень в апеляційному і касаційному порядку;

— створення оптимальної системи структур суддівського самоврядування, пов'язаних з певними рівнями системи судів.

У загальних рисах судова система України складається з таких частин:

— підсистем судової системи за характером юрисдикції окремих із них;

— судів, які входять до складу зазначених підсистем: загальних, апеляційних, вищих спеціалізованих (касаційних);

— структурних частин судів (судових палат);

— суддів, які входять до особового складу (колективів) окремих судових органів.

Зазначений перелік можна було б викласти і в зворотному порядку.

В літературі поставлено під сумнів правомірність вважати суддів елементами судової системи. Як зазначив І. В. Назаров, «...суддя порівняно із судом не має внутрішньої структури, склад і повноваження його відрізняються в рази. Тому бути рівноцінним елементом, що утворює єдину систему разом із судами, суддя не може» [4, с. 173]. Це твердження, на нашу думку, є досить сміливим і водночас спірним. Воно має право на існування лише у разі, якщо вважати, що судова система складається із самих лише судових органів. Але будь-який державний орган, в тому числі і суд, складається з посадових осіб, у тому числі суд — із суддів. Причому саме вони є носіями (представниками) судової влади, а не суд. Суд як юридична особа публічного права не здійснює судочинства. Отже, не можна стверджувати, що повноваження судді відрізняються від повноважень суду «в рази», оскільки ці повноваження є принципово різними за своїм характером. Для застосування кількісних оцінок в даному разі немає підстав.

Судді, кількість яких в Україні за штатними розписами сягає тисячі, є, з одного боку, — основним, а з іншого, — первинним елементом судової системи. Це, очевидно, було однією з причин об'єднання в чинному Законі питань судоустрою і статусу суддів.

Важливим показником структуризації судової системи є її поділ на ланки та інстанції.

«Ланка судової системи — це сукупність судів, які мають однакову структуру, організаційну побудову, повноваження й у більшості випадків діють у межах територіальних одиниць, прирівняних за адміністративним статусом» [5, с. 113]. Зауважимо, що остання з наведених ознак ланки судової системи не стосується Верховного Суду України й вищих спеціалізованих судів, юрисдикція яких поширюється на всю територію України.

Поняття ланки судової системи не фігурує ані в Конституції України, ані в Законі «Про судоустрій і статус суддів», але фактично як державно-правова конструкція існує на практиці.

Судова інстанція — різновид ланки судової системи в юридичній доктрині розглядається як частина судової системи, що залежить від стадії судового розгляду справ [6, с. 695].

Здебільшого ланки судової системи і судові інстанції в Україні збігаються, за деякими винятками. Виходячи з цього, одним з принципів системи судів загальної юрисдикції є принцип інстанційності (ч. 1 ст. 17 зазначеного Закону).

І. В. Назаровим внесено пропозицію вважати принципами побудови судової системи також ступінчастість та ієрархічність. [4, с. 144–153]. Керуючись цим критерієм, він, як і деякі інші автори, використовує стосовно структури судової системи термін «рівень», вбачаючи у цьому прояв як ступінчатості, так і ієрархічності.

Перш ніж висловити своє ставлення до терміна «рівень», дозволимо собі висловити думку, що використання понять «ступінчастість» і особливо «ієрархічність» нічого не додає до розуміння структури судової системи.

Слово «ступінчастість», очевидно, походить від слова «ступінчастий», тобто такий, який своїм виглядом нагадує сходи, який відбувається, проводиться певними стадіями, етапами [2, с. 466]. З людиною, яка пересувається по сходах знизу догори, можна порівняти учасника судового процесу, який «по сходах» просувається спочатку у напрямі до апеляційної, потім — до касаційної інстанції, а далі, можливо, — ще вище. Отже запропонований термін ступінчастість по суті нічим не відрізняється від інстанційності.

Що ж до ієрархічності, то сама етимологія цього слова виключає його використання для характеристики структури судової системи. Цей термін походить від слова «ієрархія», яка означає «поділ на вищі і нижчі посади, чини, суворий порядок підлеглості щодо посади або чину нижчих осіб вищим» [3, с. 452]. Обов'язковою ознакою ієрархічності є субординація — система службової підпорядкованості молодших старшим, що ґрунтується на принципах службової дисципліни [3, с. 867]. Природно, що для судової системи не існує підпорядкованості «молодших» «старшим», а тому про застосування до неї принципу ієрархічності не може бути й мови. Відносини між окремими складовими судової системи ґрунтуються і надалі ґрунтуватимуться виключно на нормах процесуальних кодексів.

Останнім часом серед науковців і практиків замість терміна «ланка» дедалі частіше використовується термін «рівень (рівні) судової системи». Це, зокрема, є властивим для документів Європейської комісії за демократію через право (Венеціанської комісії). Ці рівні, як і ланки судової системи, можуть збігатися або не збігатися із судовими інстанціями. Це особливо характерно для тих країн Європи, в яких суди першої інстанції складаються з двох рівнів, причому суди другого рівня по частині справ виступають як суди апеляційної інстанції щодо судів першого рівня. Так, у Франції цивільні справи по першій інстанції розгля-

дають трибунали малої інстанції з обмеженою юрисдикцією. Натомість трибунали великої інстанції розглядають, по-перше, по першій інстанції справи, які перевищують компетенцію трибуналів малої інстанції, а по-друге, мають право переглядати їх рішення в апеляційному порядку, за винятком справ, розгляд яких віднесено до компетенції апеляційних судів. Аналогічні системи існують в сучасних Німеччині (дільничні суди і земельні суди), в Російській Федерації (мирові суди і районні суди) і в деяких інших країнах. Поєднання першої і апеляційної інстанції досить часто має місце і в судах апеляційної інстанції (розгляд справ по першій інстанції судом присяжних, справ особливої ваги апеляційними адміністративними судами тощо). У цих випадках рівень судової системи визначається, як правило, за характером справ, які складають його основну юрисдикцію: перший і другий рівень судів першої інстанції, апеляційні суди (третій рівень), касаційні суди (четвертий рівень).

Загалом слід відзначити, що у 42 державах Європи, не кажучи вже про інші континенти, існують різні підходи до визначення кількості рівнів судових систем: від двох до чотирьох. Це значною мірою залежить від форми державного устрою (федеративної чи унітарної), характеристики адміністративно-територіального поділу, національних традицій. Вирішальну роль, на нашу думку, відіграють розміри території і кількість населення. Наприклад, для Ісландії, кількість населення в якій дорівнює Приморському району Одеси, цілком достатньо двох рівнів: першої і апеляційної інстанцій, що, природно, є неприйнятним для найбільших країн Європи: Росії, Німеччини, Франції, Італії, Іспанії, Польщі, тієї ж України. Не можна не брати до уваги ставлення і підходи до застосування принципів територіальності і спеціалізації при визначенні структури судової системи.

Варто відзначити, що у переважній більшості країн Європи кількість рівнів судової системи не визначається, а самі ці рівні не виділяються у конституційних актах. Здебільшого автори конституцій обмежились тим, що назвали вищі органи судової системи, а решту залишили на розсуд законодавців. Що ж стосується України, то у ст. 125 чинного Основного Закону передбачено діяльність найвищого судового органу — Верховного Суду України, вищих спеціалізованих судів, апеляційних та місцевих судів. Проте в сучасних умовах зміст цієї норми не дозволяє дійти остаточного висновку щодо кількості рівнів судової системи. Необхідно при цьому взяти до уваги результати чергового етапу судової реформи, які дістали закріплення у Законі України «Про судоустрій і статус суддів».

Річ у тім, що до останнього часу статус Верховного Суду України, по суті, був поділений навпіл. Стосовно рішень судів нижчого рівня по кримінальних і цивільних справах він виступав як звичайний суд касаційної інстанції. По господарських і адміністративних справах касаційними судами були вищі спеціалізовані суди, а Верховному Суду надавалося право переглядати рішення цих судів через істотні порушення норм закону в порядку так званої повторної касації.

Для сучасної структури судової системи України є властивими дві істотні, можна навіть сказати, революційні зміни.

По-перше, — це усунення асиметричності структури судів загальної юрисдикції. Слід підкреслити, що діагноз «асиметричність» як ознаку серйозної хвороби української судової системи уперше поставив академік С. Ківалов. Він звернув увагу на те, що система загальних судів, які розглядають кримінальні і цивільні справи, складається з трьох ланок (місцеві суди — апеляційні суди — Верховний Суд), а система спеціалізованих судів — з чотирьох (місцеві суди — апеляційні суди — вищі спеціалізовані суди — Верховний Суд). «За такої умови, — відзначив він, — між дахом і двоповерховою будівлею утворюється порожнеча через відсутність вищих загальних судів. Архітектора, який запропонує проект такого будинку, оголосять божевільним, а от у побудові судової системи, як бачимо, все можливо» [7, с. 185–180]. Гадаємо, що така різкість у висловлюваннях була цілком доречною і якоюсь мірою сприяла подоланню спротиву корегуванню структури судової системи. Ї справа тут, звичайно, була не в зовнішній привабливості чи непривабливості судової структури через її асиметричність, а в тому, щоб зробити її зрозумілою для громадян і надати їм рівні можливості для оскарження судових рішень через встановлення однакових інстанцій для оскарження по усіх судових юрисдикціях.

По-друге, було подолано невідповідність між принципом спеціалізації, який за змістом ч. 1 ст. 125 Конституції України стосувався судової системи загалом, і віднесення до числа спеціалізованих лише частини судів загальної юрисдикції: адміністративних і господарських.

Тривалий час поділ судів на спеціалізовані і неспеціалізовані залишався непоміченим теоретиками права і судьями-практиками. Між тим елементарний здоровий глузд підказував, що оскільки кожний суд, який входить до системи судів загальної юрисдикції, розглядає не будь-які справи, а лише ті, які віднесені до його компетенції процесуальним законом, він об'єктивно є спеціалізованим. Цей постулат було покладено в основу висновку Національної комісії зі зміцнення демократії та утвердження верховенства права, відповідно до якого «спеціалізованою має бути вся система судів загальної юрисдикції, а не лише окрема її частина... Спеціалізація судів має відбуватися за галузевою ознакою та обумовленим нею видам судочинства. Це дозволяє вирізняти в межах загальної юрисдикції — цивільну, кримінальну, адміністративну, а також господарську як особливий вид цивільної юрисдикції» [8, с. 10].

Іншу думку висловив суддя Верховного Суду України В. Косарев, який вважав, що «спеціалізованими судами... можуть бути суди, які розглядають спори, не пов'язані з основними конституційними правами та свободами громадян, а лише спори щодо предмета, який потребує фахової експертизи у сфері науки, культури, техніки тощо... Про такі суди і йдеться у статті 125 Конституції України» [9, с. 6]. Невже автор вважає можливим поділити конституційні права і свободи на основні

і неосновні? Як він уявляв собі втручання суду у вирішення проблем наукового, технічного характеру, а також у сферу культури. Навряд чи дістанемо відповідь на ці запитання!

Щоправда, сумнів у тому, що законодавець визнав всі суди спеціалізованими, можуть посяти назви «місцеві загальні суди», якими є районні, районні у містах, міські та міськрайонні суди (ч. 1 ст. 121 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»). Останні, як і апеляційні суди областей, розглядають цивільні, кримінальні справи і справи про адміністративні правопорушення. Проте, на наш погляд, словосполучення «загальний суд» у даному разі носить чисто умовний характер і зазначений термін використовується виключно для того, щоб зробити назви цих судів якомога коротшими.

Проте можна відзначити певну непослідовність створення підсистем спеціалізованих судів, як і окремих судових органів, з інших причин. Одним з попередніх проектів Закону «Про судоустрій і статус суддів» було передбачено створення окремих апеляційних судів адміністративної, господарської, цивільної, кримінальної юрисдикції [10, с. 9, 13]. На такій же основі передбачалося поділити вищі спеціалізовані суди. Ці пропозиції обстоювалися навіть в останньому проекті зазначеного Закону, і від них відмовилися буквально напередодні голосування. Причиною стали побоювання щодо додаткових організаційних, кадрових і особливо фінансових труднощів. Проте не виключено, що ця ідея може бути реалізована у майбутньому.

Закріплення касаційної юрисдикції на рівні трьох вищих спеціалізованих судів об'єктивно обмежило компетенцію Верховного Суду України, його місце як найвищого суду у системі судів загальної юрисдикції проявляється зараз у наділенні юрисдикційними і деякими конституційно-процесуальними повноваженнями, які не є властивими іншим судам загальної юрисдикції. Зараз як ініціатори прийняття Закону, так і його опоненти, і сам Президент України визнають необхідність внесення коректив до цього Закону, зокрема, деякого розширення повноважень Верховного Суду України. Планом заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що випливають з її членства в Раді Європи (п. 1.4), передбачено до 1 серпня 2011 року подати відповідний проект на розгляд Верховної Ради України [11]. Судячи із змісту законопроектних робіт, які зараз проводяться, ці зміни не приведуть до докорінного перегляду статусу Верховного Суду України, зокрема, надання йому повноважень розглядати справи в касаційному порядку. Втім ці питання є темою самостійного дослідження.

На структуру судової системи України також значною мірою впливає реалізація принципу територіальності у поєднанні з принципом спеціалізації.

Територіальна компетенція місцевих судів і апеляційних судів з розгляду цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення в принципі залишилася такою ж, як і до прийняття чинного

Закону «Про судоустрій і статус суддів». Це стосується і місцевих господарських судів, територіальна компетенція яких поширюється на регіони. Значно рухливішою є територіальна компетенція апеляційних господарських і адміністративних судів, яка постійно змінюється окремими указами Президента України, причому в сторону збільшення кількості судів у міру створення для цього матеріально-технічних, фінансових і кадрових умов.

Зараз принцип територіальності при побудові структури судової системи проявляється у таких формах:

а) один суд — одна адміністративно-територіальна одиниця (район, місто обласного значення, область, Автономна Республіка Крим, Київ, Севастополь);

б) один суд — дві або більше адміністративно-територіальні одиниці (місто обласного значення і прилеглий район — для місцевих загальних судів, декілька регіонів — для апеляційних господарських і адміністративних судів).

Характерною ознакою застосування в Україні принципу територіальності при визначенні структури судової системи є те, що компетенція одного суду не поширюється на частини територій декількох адміністративно-територіальних одиниць, як в окремих країнах Європи.

На думку авторів Концепції удосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні, «територіальну організацію місцевих та апеляційних судів не потрібно жорстко прив'язувати до адміністративно-територіального поділу. Юрисдикцію суду одного рівня доцільно поширити на територію з приблизно однаковою кількістю населення» [8, с. 10].

Реалізація такої пропозиції «відповідно до кількості населення на певній території» призвела б до істотного перегляду самої суті принципу територіальності. Сподівання на те, що така структура сприятиме підвищенню рівня незалежності судів від органів влади на місцях, є просто найвнищими, якщо врахувати багатоваріантність способів такого впливу і винахідливість представників вітчизняних владних структур. Не можна не враховувати також, що розпорошеність судових округів по різних адміністративно-територіальних одиницях неминуче дезорієнтуватиме громадян у пошуках потрібного їм суду, а відтак і ускладнить доступ до правосуддя.

Підсумовуючи сказане, доходимо висновку, що сучасна система судів України являє собою класичну трирівневу систему, складаючись із судів першої, апеляційної і касаційної інстанцій. Особливий статус Верховного Суду України не дає підстав для визнання його самостійним, четвертим рівнем судової системи. Певною мірою існуюча система нагадує недавно введену в ужиток формулу 3+1.

Даючи належну оцінку уже вжитим заходам з реформування судової системи, слід пам'ятати про наявність резервів дальшого удосконалення її структури на основі послідовного впровадження принципу спеціалізації.

Це може бути пов'язано з розширенням мережі уже існуючих судів, починаючи із створення в найбільших регіонах двох або навіть декількох господарських і адміністративних судів першої інстанції, а також нових апеляційних судів.

У більш віддаленій перспективі в Україні можуть з'явитися підсистеми інших спеціалізованих судів з урахуванням багатого європейського досвіду їх функціонування: підліткових (ювенальних), трудових, фінансових, соціальних, патентних тощо. Звичайно, не слід форсувати їх утворення без огляду на реальні можливості держави. Досить при цьому згадати болісну десятирічну епопею створення адміністративної юстиції України.

Остаточо, принаймні на досить тривалий історичний період, структура судів загальної юрисдикції України має дістати відображення у новій або оновленій Конституції України [12, с. 31].

Пропонуємо такий варіант відповідної норми Основного Закону.

«Судову систему України складають:

- місцеві суди;
- апеляційні суди окремих юрисдикцій;
- вищі суди окремих юрисдикцій.
- Верховний Суд України».

Розпочинати цей перелік із судів нижчого рівня є доцільним, враховуючи їх найбільшу питому вагу у здійсненні судочинства.

На жаль, доводиться констатувати, що проблема удосконалення структури судової системи України перетворилася на «камінь спотикання» у відносинах нашої держави з Венеціанською комісією (далі — ВК), чому немалою мірою сприяла обструкціоністська позиція деяких впливових українських політиків. При цьому звертає на себе увагу непослідовність висновків ВК.

Так, у п. 20 висновку від 12–13 березня 2010 р. за проектом Закону «Про судоустрій і статус суддів» стверджувалось, що «існують чотири рівня судочинства, хоча, напевно, після касаційного провадження у вищому спеціалізованому суді Верховний Суд переглядатиме їхні рішення лише у зв'язку зі справді винятковими обставинами, що на практиці означатиме три судові інстанції» [13, с. 6]. Так все-таки чотири чи три рівня?

У наступному п. 21 було відзначено, що «система судів виглядає непотрібно громіздкою. Оскільки вищі спеціалізовані суди мають діяти як касаційні інстанції й, відтак, виконуватимуть функції, які зазвичай належать Верховному Суду, постає питання, чи не слід було б злити ці два рівні в один і в такий спосіб хоча б спробувати спростити систему, позбавивши її зайвої бюрократії та адміністративного тягара». У п. 22 автори Висновку називають зазначену структуру «премудрою» (чи не дивне слово для юридичного документа — щось на кшталт вправ у фольклористиці), в якій таїться ризик (не існує навіть, а «таїться»).

У Висновку ВК від 18 жовтня 2010 р. за наслідками вивчення чинного Закону України «Про судоустрій і статус суддів» підтверджується у цій частині попередній висновок і знову стверджується, що «існування такої кількості рівнів призводить до надмірної складності і затримки» [14, с. 4].

Всі ці твердження стосовно «надмірної складності», «премудрості», «бюрократизації», «адміністративного тягаря» тощо ані найменшим чином не мотивовані. Якщо навіть вважати, що сучасна структура судів України є чотирирівневою, то це є властивим і для тих країн Європи, де існують два рівні судів першої інстанції, чого немає в Україні. То чому б не висловити на їх адресу відповідні зауваження з боку ВК або навіть самої ПАРЕ?

Наприклад, відповідно до ч. 1 ст. 111 Конституції Литви, країни з тримільйонним населенням, існує чотири рівні судової системи: Верховний Суд Литви, Апеляційний Суд Литви, окружні суди, апелінкові (дільничні) суди. Існування такої структури виправдовується одним, але вагомим аргументом: вона влаштовує Литву як суверенну державу. Це ж можна сказати про архаїчну і вкрай запутану судову систему Англії як частини Великобританії. Чогось не чути, щоб британські політики і законодавці зверталися за рекомендаціями до ВК, як їм «облаштувати» свою судову систему.

Не заперечуючи корисності звіряння практики вітчизняної законотворчості у сфері судоустрою, і не тільки, з ВК, всебічної співпраці з нею у реалізації положень, визначених Статутом ВК, С. В. Ківалов вважає за потрібне використовувати такі варіанти реагування на її висновки: а) беззаперечна згода з ними і використання у законотворчості; б) прийняття до відому окремих пропозицій, в тому числі для використання їх у разі потреби; в) визнання окремих пропозицій доцільними, проте передчасними, зокрема, якщо вони суперечать нормам Конституції, до перегляду цих норм; г) незгода з окремими висновками і пропозиціями, якщо вони є необґрунтованими або суперечать національним інтересам України [15, с. 104–106].

Загальні підходи до вирішення цих питань мають бути, на наш погляд, такими.

По-перше, слід виходити з того, що рекомендації (саме рекомендації, а не вказівки) ВК відповідно до її статуту носять консультативний характер.

По-друге, відповідність законодавства України так званим європейським стандартам означає, що у правотворчій і правозастосовчій практиці наша держава обов'язково повинна додержуватись фундаментальних принципів і цінностей, які обумовлюють суть демократичної судової системи. Якщо ВК вважає, що окремі з цих засад порушуються, поряд з констатацією таких звинувачень є бажаним, щоб вони мотивувалися. Відсутність мотивації не може не впливати на характер реагування на них.

По-третє, конкретні моделі, які стосуються структури судів, або їх фрагменти у країнах Європи відзначаються винятковою строкатістю. Відтак будь-яка пострадянська країна, в тому числі і Україна, може взяти за взірєць той чи інший варіант. У такому разі навряд чи будуть підстави для докорів у частині недотримання європейських стандартів, особливо коли йдеться про держави «патентованої демократії», тобто члени Європейського Союзу.

Розглянемо ще раз саме під цим кутом зору проблему співвідношення правового статусу Верховного Суду України і вищих спеціалізованих судів. Для цього процитуємо ст. 95 Основного Закону ФРН у редакції Закону від 18 червня 1968 р.

«1. Для здійснення правосуддя у галузях загальної, адміністративної, трудової, фінансової і соціальної юрисдикції Федерація встановлює як вищі судові інстанції: Федеральну судову палату, Федеральний адміністративний, Федеральний фінансовий, Федеральний трудовий і Федеральний соціальний суди». Більше того, відповідно до статті 96-1 Конституції центральна влада (Федерація) уповноважена створити ще й спеціалізований Федеральний суд для правового захисту комерційної діяльності (аналог нашого Вищого господарського Суду). Що ж стосується Верховного Суду, то його у звичному для нас розумінні в Німеччині взагалі немає. Його віддаленим аналогом є Єдиний Сенат вищих судових органів для вирішення конфліктних ситуацій між окремими федеральними судами і забезпечення єдності судової практики (частина 3 статті 95 Конституції). Склад Єдиного Сенату не є постійним і визначається щоразу для розгляду конкретних справ.

Варто підкреслити, що зазначена структура судової системи Німеччини жодною мірою не пов'язана з федеративним устроєм цієї держави.

У низці європейських країн, починаючи з Франції, на чолі підсистем адміністративних судів перебувають відповідні вищі суди, не пов'язані із іншими судами загальної юрисдикції. Як же можна наполягати на тому, щоб саме в Україні були ліквідовані вищі спеціалізовані суди і відбулося їх об'єднання з Верховним Судом України?

Відомо, як багато зусиль доклав Голова Комітету Верховної Ради України С. В. Ківалов для гармонізації відносин української влади з Венеціанською комісією. Проте і він цілком обґрунтовано вважає, що «не варто сприймати рекомендації Венеціанської комісії як догму» [16, с. 5].

На закінчення ще раз підкреслимо, що подальше реформування судової системи України слід проводити наполегливо, послідовно, проте водночас зважено, з опорою як на міжнародний, так і на власний досвід і традиції.

Л і т е р а т у р а

1. Відомості Верховної Ради України. — 2010. — № 41–42. — Ст. 529.
2. Новий тлумачний словник української мови. Т. 3. — К.: Аконті, 2003. — 864 с.

3. Словник іншомовних слів / *Л. О. Пустовіт, О. Я. Скопенко, Ю. Є. Сютя, Т. В. Цимбалюк*. — К.: Довіра, 1990. — 452 с.
4. Назаров І. В. Судові системи країн європейської союзу та України: генезис та порівняння / *І. В. Назаров*. — Х.: Фінн, 2011. — 432 с.
5. Руденко М. В. Судова влада та правоохоронні органи України / *М. В. Руденко, М. М. Говоруха, Г. С. Рибалко*. — Х.: Харків юрид., 2007. — 548 с.
6. Шибіко В. П. Інстанція судова / *В. П. Шибіко* // Юридична енциклопедія. — К.: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана. — Т. 2. — С. 695–696.
7. Ківалов С. В. Шляхи вдосконалення конституційних основ судоустрою і судочинства / *С. В. Ківалов* // *Голос України*. — 2008. — 24 черв. — С. 6–7.
8. Концепція удосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів: ухвалена на шостому пленарному засіданні Комісії 22 берез. 2006 р. — К., 2006. — 28 с.
9. Косарев В. Судова реформа — розквіт чи занепад? / *В. Косарев* // *Юридичний вісник України*. — 2010. — № 16. — С. 6.
10. Закон України «Про судоустрій і статус суддів». Проект, тираж 08.07.2008 р. — К., 2008. — 85 с.
11. Про план заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що впливають з її членства в Раді Європи: указ Президента України № 24/2011 // *Офіційний вісник України*. — 2011. — № 4, т. 2. — Ст. 197.
12. Долежан В. В. Удосконалення Конституції України як передумова судової реформи / *В. В. Долежан* // *Право України*. — 2007. — № 11. — С.Е30–34.
13. Спільний експертний висновок щодо проекту Закону України «Про судоустрій і статус суддів»: ухвалений Венеціанською комісією на 82-му пленарному засіданні 12–13 берез. 2010 р. — Страсбург, 16 березня 2010 р. — 27 с.
14. Спільний висновок щодо Закону України «Про судоустрій і статус суддів» Венеціанської комісії та Дирекції з технічного співробітництва Генеральної дирекції з прав людини та правових питань Ради Європи № 588/2010: ухвалений Венеціанською комісією на 84му пленарному засіданні 15–16 жовт. 2010 р. — Страсбург, 18 жовтня 2010 р. — 26 с.
15. Ківалов С. В. Судебная реформа в Украине: разочарования и надежды: монография / *С. В. Кивалов*. — О.: Юрид. л-ра, 2010. — 312 с.
16. Ківалов С. Не стоит воспринимать рекомендаций Венецианской комиссии как догму / *Сергей Кивалов* // *Комсомольская правда в Украине*. — 2010. — 25 окт. — С. 5.

А н о т а ц і я

Долежан В. В. Судова реформа і раціоналізація судової системи України. — Стаття.

Статтю присвячено аналізу структури судової системи України на нинішньому етапі її реформування. Висловлено позиції автора щодо завдань формування структури судів загальної юрисдикції, переліку елементів цієї структури. Досліджено вплив принципів територіальності, спеціалізації та інстанційності на формування структури судової системи України. Детально проаналізовано стан визначення рівнів судової системи України і решти європейських країн, висловлено пропозиції щодо удосконалення відповідних норм українського законодавства. Висловлено думку щодо перспектив розвитку спеціалізації судів в Україні. Проаналізовано характер проблем, які виникають у цій сфері між Україною та Венеціанською комісією, і окреслено шляхи їх вирішення.

Ключові слова: судова влада, судова система, структура судів, судова спеціалізація, рівні судової системи, інстанційність.

А н н о т а ц и я

Долежан В. В. Судебная реформа и рационализация судебной системы Украины. — Статья.

Статья посвящена анализу структуры судебной системы Украины на нынешнем этапе ее реформирования. Высказаны позиции автора относительно задач формирования структуры судов общей юрисдикции, перечня элементов этой структуры. Исследовано влияние принципов территориальности, специализации и инстанционности на формирование структуры судебной системы Украины. Детально проанализировано состояние определения уровней судебной системы Украины и остальных европейских стран, высказаны предложения по совершенствованию соответствующих норм украинского законодательства. Высказано мнение о перспективах развития специализации судов в Украине. Проанализированы характер проблем, возникающих в этой сфере между Украиной и Венецианской комиссией, и намечены пути их решения.

Ключевые слова: судебная власть, судебная система, структура судов, судебная специализация, уровни судебной системы, инстанционность.

S u m m a r y

Dolezhan V. Judicial reforms and rationalization of judicial system of Ukraine. — Article.

This article analyzes the structure of the judicial system of Ukraine at the present stage of its reform. Expressed the author's position relative to the tasks of forming the structure of courts of general jurisdiction, the list of elements of this structure. The influence of the principles of territoriality and specialization instantsionnosti on the structure of the judicial system of Ukraine. Analyzed in detail the state determination of the levels of the judicial system of Ukraine and other European countries, suggestions for improvement of the relevant norms of Ukrainian legislation. Expressed about the prospects of specialization of courts in Ukraine. Analyzed the nature of problems in this sphere between Ukraine and the Venice Commission and outlined ways to resolve them.

Keywords: judiciary, the judicial system, the structure of courts, judicial specialization, levels of the judiciary, instantsionnost.